

Marija Bajzek Lukač
Filozofska fakulteta, ELTE BTK, Budimpešta
UDK 378.096(439):811.163.6–112
UDK 81'282.8=163.6=511.141

Priložnosti za slovenščino na Madžarskem

Slovenščina in madžarščina sta v stiku že več stoletij, o tem pričajo prevzete besede v obeh jezikih, še zlasti v madžarskem, ki se je po naselitvi Madžarov v Karpatskem bazenu oplemenitil s številnimi slovenskimi besedami. Prekmurski jezik je skozi stoletja doživel številne spremembe, iz narečja se je razvil v prekmurski knjižni jezik, po priključitvi Prekmurja k Sloveniji pa je porabščina ohranila svojo arhaično podobo. Po pristopu Slovenije in Madžarske v Evropsko unijo so se za slovenščino odprle nove možnosti tako v Porabju kot tudi širše. Leta 2006 je bila na Filozofski fakulteti ELTE v Budimpešti med bolonjskimi študijskimi programi na prvi in drugi stopnji akreditirana tudi slovenistika, ki ni le študijska smer, ampak znanstvena delavnica za bodoče prevajalce, slovaropisce, raziskovalce slovensko-madžarskih književnih in jezikovnih odnosov, manjšinskega šolstva in dvojezičnosti.

slovenistika, univerza ELTE, Slovenci na Madžarskem, Porabje, Prekmurje

The Slovene and Hungarian languages have been in contact for many centuries, which is attested by loanwords in both of them, especially in Hungarian, a language enriched by a number of Slovene words after the settlement of the Magyars in the Carpathian Basin. Over the centuries, Prekmurje Slovene (Prekmurian) has witnessed a number of changes and has developed from a regional dialect into a literary language. After the annexation of Prekmurje to Slovenia, Porabje Slovene (Porabian) kept its archaic form. After the admission of both Slovenia and Hungary to the European Union, new possibilities emerged for the Slovene language in Porabje and in the wider area. Among the Bologna study programmes, the Slovene BA and MA courses were both accredited in 2006 at the Faculty of Arts in Budapest. These are not only study courses, but also scholarly workshops for future translators, dictionary-writers, researchers of Slovene-Hungarian relationships, minority schooling and bilingualism in general.

Slovene Studies, Eötvös Loránd University, Slovenes in Hungary, Porabje, Prekmurje

1 Zgodovinski pregled

Slovenščina in madžarščina sta v stiku že več stoletij. Madžari, ki so se v 9. stoletju naselili v Karpatskem bazenu, so v Panoniji na območju današnjega zahodnega Podonavja našli panonske Slovence in od njih ter tudi drugih Slovanov prevzeli številne besede, predvsem kmetijsko besedje, krščansko in upravno terminologijo (Kniezsa 1974: 2000). Razvila se je slovansko-madžarska dvojezičnost, Madžari so se na začetku tudi s sosednimi neslovanskimi narodi sporazumevali predvsem v slovanskem jeziku, torej jim je bil svet zunaj naseljenega območja dostopen s pomočjo slovanskih jezikov (Zoltán 2005: 23). Dokončna meja Kraljevine Madžarske je bila na zahodu določena do konca 11. stoletja. Okolica Murske Sobote se je v madžarščini imenovala Belmura (notranja Mura); poimenovanje so kasneje uporabljali tudi za širše upravno in cerkveno območje. Ime Tótság, ki je že izražalo etnično pripadnost, je bilo prav tako madžarsko poimenovanje in sega v čas, ko je gornje Prekmurje pripadalo győrski škofiji, in v obdobje, ko je bilo območje župnij Dobre, Sv. Martina (danes Avstrija) in Veleméra (danes Madžarska) še slovensko, torej v 12. stoletje (Zelko 1982: 89). Imeni *Prekmurje* za celotno območje in *Porabje* za pokrajino ob Rabi na

Madžarskem se pojavita po Trianonski mirovni pogodbi oz. že po koncu 1. svetovne vojne (1918), ko je večji del Prekmurja postal del Slovenije oziroma Jugoslavije, na Madžarskem pa je ostalo devet slovenskih vasi. Madžari so ime *Tótság* (Slovenska krajina) v 19. stoletju spremenili v *Vendvidék* (Vendska pokrajina), torej so tako poimenovali celotno Prekmurje. Madžarsko ime *Vendvidék* se še vedno uporablja za Porabje, bolj pogosto pa je poimenovanje *Rábavidék* (Porabje).

Prvi pisni viri v prekmurskem jeziku so na voljo iz 17. stoletja; potreba po knjižnem oz. pisnem jeziku se je najprej pojavila na pravnem področju, ko je bilo treba zapisati medsebojne odnose, razmerja. Tako so nastali dokumenti *Martjanska pogodba* (1643), razni »artikuluši« (oz. členi), ki so urejali red v vinogradih, v tem času so nastale tudi številne pesmarice, v katerih so ljudje zapisovali zaklade slovenskega ljudskega slovstva. V pravnih besedilih je opazen močen vpliv madžarščine, saj je pravna terminologija skoraj popolnoma madžarska, v pesmaricah, predvsem v *Martjanski pesmarici*, pa je mogoče ob vplivu madžarščine zaslediti tudi močen vpliv kajkavščine. Leta 1715 so izdali prvo tiskano knjigo v prekmurščini, in sicer *Gyórski katekizem* v prevodu Franca Temlina. K standardizaciji, kodifikaciji prekmurščine je veliko prispeval Števan Küzmič, ki je s prevodom Nove zaveze določil smer razvoja tega jezika. Kasneje so se po njem zgledovali tudi katoličani Mikloš Küzmič, Jožef Košič in drugi ter razvijali jezik, kakor je to zahteval čas. Imre Agustič je v Budimpešti ustanovil prvi prekmurski časopis *Prijatelj* in s tem postavil temelje prekmurske publicistike (Ulčnik 2009), evangeličan Kardoš je uspešno prevajal znane madžarske pisatelje in pesnike v prekmurščino.

2 Slovenščina na madžarskih univerzah

Leta 1849 so v obeh centrih večnacionalne monarhije – v Budimpešti in na Dunaju – istočasno ustanovili katedri za slovanske jezike. Na Madžarskem so na začetku kljub slovanski narodnostni pestrosti predavali le splošno slovansko književnost in slovanske jezike; predavanja edinega profesorja so potekala v nemščini, madžarščini ali latinščini, od študijskega leta 1860/1861 pa izključno v madžarščini. Specializirana predavanja o hrvaški, srbski in češki književnosti ter slovaškem jeziku so bila na voljo šele od študijskega leta 1857/1858. Zakon o narodnostih iz leta 1868 je vladi naložil ustanovitev katedre za slovaški in srbski jezik ter zagotovitev izobraževanja pripadnikov narodnosti v maternem jeziku, vendar se to ni uresničilo. Kasneje je bila izbira predavanj pestrejša, a se o slovenski književnosti in jeziku še vedno ni govorilo. Šele v študijskem letu 1869/1870 je bilo objavljeno primerjalno predavanje o staro- in novoslovenskih, hrvaških in srbskih narečjih. Leta 1880 je katedro prevzel Oszkár Asbóth, ki je s svojo odprtostjo do slovanskih jezikov v študij slovanskih književnosti in jezikov vnesel precejšnjo pestrost, npr. predavanja o ruski književnosti in specializirana predavanja o slovanskih jezikih (Póth 2001). Asbóthov študent je bil Avgust Pavel, ki je študij končal leta 1909, doktoriral pa leta 1913. Znan madžarski slavist ga je spodbujal k raziskovanju jezika Slovencev na Madžarskem, Avgust Pavel pa se je kot prvi šolani jezikoslovec lotil strokovnega opisovanja narečja svoje rojstne vasi z naslovom *A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana* (Glasoslovje Cankove, 1909). V delu *A legújabb vend irodalom nyelve* (Jezik najnovejše prekmurske književnosti, 1916) je ostro kritiziral položaj in stanje prekmurskega jezika v prvih desetletjih 20. stoletja. Sodeloval je tudi pri Asbóthovi raziskavi glasovne premene *j – dj*. Neugodne zgodovinske razmere žal niso bile v prid nadaljevanju Pavlove znanstvene poti. Po priključitvi Prekmurja Sloveniji leta 1918 je Pavel ostal na Madžarskem, njegove težnje po standardizaciji, ohranitvi in izboljšanju prekmurskega

knjižnega jezika niso bile več aktualne, zaradi zgodnje, nenadne Asbóthove smrti je izgubil tudi svojega mecena. Pavel se je uveljavil na drugih področjih, vseskozi pa je ostal povezan s slovenskim jezikom. Leta 1942 je napisal *Vend nyelvtan* (Prekmurska slovenska slovnica), ki pa je ležala v rokopisu do leta 2013, ko je izvirnik v madžarskem jeziku in prevod v slovenski jezik izdala založba Zora. Od njenega nastanka je minilo 70 let, sama slovnica pa je odraz stanja prekmurščine v času druge svetovne vojne. Bila je napisana skrbno, strokovno in korektno, ne glede na to, s kakšnim namenom je bila naročena. Danes je lahko dragocen vir za raziskovalce in ljubitelje prekmurščine.

2.1 Slovenistika v Budimpešti

V 20. stoletju so bile na univerzi v Budimpešti ustanovljene številne katedre za slovanske jezike. Učitelje za potrebe porabskih šol so v petdesetih letih izobraževali na Pedagoški fakulteti Jánosa Csereja Apácziya v Budimpešti. Po zaprtju visoke šole so se porabski učitelji na Madžarskem izpopolnjevali na Visoki šoli Dániela Berzsenyija v Sombotelu, kjer so na začetku sedemdesetih let odprli lektorat za slovenski jezik, leta 1981 pa katedro za slovenski jezik. Istega leta so na Filozofski fakulteti ELTE v Budimpešti odprli lektorat za slovenski jezik. Pot slovenščini kot študijski smeri se je na ELTE odprla v času akreditacijskega postopka bolonjskega študija, ko je takratni predstojnik Katedre za slovanske jezike in književnosti István Lukács pripravil program prvostopenjskega študija slovenščine, ki je bil skupaj z ostalimi smermi uspešno akreditiran, kasneje tudi kot program druge stopnje. Študij slovenščine na prvi stopnji je torej omogočen od leta 2006, od leta 2009 pa tudi na drugi stopnji. Na budimpeštanski slovenistiki je slovenščino na prvi stopnji doslej končalo 8, na drugi stopnji pa 5 študentov, med njimi so se trije vpisali na doktorski študij.¹ V študijskem letu 2013/2014 je na slovenistiko vpisanih 11 rednih študentov, ob tem pa je vsako leto precejšnje zanimanje študentov ELTE različnih smeri za študij slovenščine kot stranskega (drugega) predmeta ali pa kot drugega slovanskega jezika. Slovenščina je zanimiva tudi kot pedagoška smer, saj sodelovanje z ostalimi fakultetami Univerze omogoča nešteto kombinacij, ne le s področja humanistike, ampak tudi naravoslovja. Slovenistika v Budimpešti ni le študijska smer, temveč tudi znanstvena delavnica, v kateri se študenti seznanjajo s prevajanjem in tolmačenjem, prevajanjem literarnih del, z branjem in analizo starih prekmurskih besedil, s pripravo slovarjev. Naši študenti aktivno sodelujejo v različnih programih Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik: v madžarščino so prevajali slovensko leposlovje in slovenske dokumentarne filme. Na slovenistiki vsako leto sprejmemo več gostujočih profesorjev iz Slovenije, naši študenti pa v okviru programa Erasmus ali drugih oblik sodelovanja obiskujejo predavanja na Filozofski fakulteti v Ljubljani in Mariboru. Večkrat kdo vpraša, kje se bodo naši slovenisti zaposlili. Morda se zdi neverjetno, ampak naši študenti so v madžarskem prostoru iskani. Možnost zaposlitve se jim ponuja v državni upravi, na različnih mestih v obmejnih županijah, šolah za tuje jezike, pri multinacionalkah, ki iščejo diplomante, ki ob velikih jezikih obvladajo tudi manjše jezike. Na področju slovensko-madžarskih odnosov je nalog veliko. Dobrodošli so mladi literarni prevajalci, slovaropisci, raziskovalci slovensko-madžarskih jezikovnih in literarnih stikov, narečij, manjšinskega šolstva, manjšinskih medijev, jezikovnega položaja porabskih Slovencev itn.

¹ Nekateri študenti se že aktivno vključujejo v slovenistični znanstvenoraziskovalni prostor, npr. z nastopi na konferencah in z objavami izvirmih znanstvenih člankov.

3 Nove možnosti v Porabju

Sosedski odnosi med Madžarsko in Slovenijo so oživali v šestdesetih letih, tudi v Porabje so šele takrat prispele prve kulturne skupine, prve novinarske ekipe. Raziskovalci slovenskega jezika, novinarji, poslovneži, radovedneži, ki so se v šestdesetih in sedemdesetih letih podali v Porabje ter notranjost Madžarske, se spominjajo strogo varovanega mejnega območja in prijaznih, a vendarle zadržanih domačinov. V sodelovanju madžarske založbe Evropa in slovenske Pomurske založbe so izšla številna leposlovna dela v madžarskem in slovenskem prevodu, v desetletjih so nastala tudi številna druga slovenistična dela (Mihelič 1990; Lukács 1991; Várkonyi 2012). Med mejnimi območji se je razvilo tudi plodno gospodarsko sodelovanje. Mladim Porabcem je bil omogočen študij na ljubljanski univerzi, prvi diplomanti so se domov v Porabje vrnili na koncu sedemdesetih let. Območje ob slovensko-avstrijsko-madžarski tromeji, ki je bilo do šestdesetih let dvajsetega stoletja močno izolirano zaradi svojih tradicij, gospodarske nerazvitosti, potisnenosti v objem neprehodnih meja, se je v sedemdesetih letih vendarle začelo odpirati. Ljudje so se zaposlovali v Monoštru, odhajali so na sezonsko delo na oddaljena madžarska državna posestva. Z odpiranjem meja so se v tem prostoru pojavili tudi dejavniki, ki so načeli v glavnem enojezično slovensko skupnost, madžarščina je vedno bolj prodirala v življenje družin in splošno vaško okolje. Cerkveni obredi so se opravljali v narečju, upravne zadeve so se urejale v madžarščini z madžarskimi obrazci, vendar je splošna komunikacija z uradniki še potekala v slovenščini. Šola je bila pretežno madžarska, knjižno slovenščino so poučevali le nekaj ur tedensko, popolnoma madžarsko pa je bilo zunanje okolje, kamor so naši ljudje odhajali na delo in kjer so se soočali s težavami zaradi svojega pomanjkljivega znanja madžarščine. Tako se je začelo. Naslednji korak pa je bil, da so se starši začeli zavestno pogovarjati s svojimi otroki madžarsko, da bi jih obvarovali težav, ki so jih doživljali sami (Bajzek 2003). Leta 1984 je v sodelovanju Inštituta za narodnosti v Sloveniji in Državne knjižnice Gorki v Budimpešti potekala sociološka raziskava Slovencev na Gornjem Seniku in Madžarov v Dobrovniku. Družboslovne, zgodovinske, kulturološke in jezikovne študije so predstavile položaj teh dveh manjšin. Na podlagi takratnih študij, zlasti tistih o jeziku, smo menili, da slabše ne more biti več. Strokovnjaki so pri šolskih otrocih na Gornjem Seniku ugotovili zelo nizko kompetenco znanja slovenskega in madžarskega knjižnega jezika, počasen premik iz enojezičnosti v dvojezičnost, nadalje tudi to, da materinščino ohranjajo cerkev in babice (Györi-Nagy 1987: 547).

Leta 1992 sta Slovenija in Madžarska podpisali Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, istega leta je bila sprejeta Evropska listina regionalnih ali manjšinskih jezikov Sveta Evrope. Njena določila veljajo od leta 2001 in pomenijo del standarda manjšinskega varstva, leta 1993 pa je bil na Madžarskem sprejet zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin. Zagotovljeno je bilo torej pravno ozadje za zagotavljanje pravic slovenske manjšine na Madžarskem. Po tranziciji, še zlasti po članstvu Slovenije in Madžarske v EU, ko sta uradna jezika EU postali tudi slovenščina in madžarščina, se je povečal prestiž majhnih jezikov, jeziki narodnosti pa so postali pomembno politično in družbeno vprašanje v Evropi. Evropska unija s 24 uradnimi jeziki spodbuja večjezičnost, kar je velika prednost za tako majhno narodnostno skupnost, kot je slovenska v Porabju na Madžarskem. Odprtje meja je približalo tudi rojake na obeh straneh meja, povečala se

je vrednost narečja, saj so Porabci na drugi strani meje našli govorce istega narečja, ki se je v času ločitve oplajal s slovenskim knjižnim jezikom, porabsko narečje pa je ohranilo arhaično podobo, zdavnaj prevzete nemške besede, nove besede pa je prevzemalo iz madžarščine. Iz narodnostnega, manjšinskega zornega kota lahko rečemo, da so bili dani idealni pogoji za ustavitev asimilacije, za prepород slovenske manjšine na Madžarskem. Z vsestransko pomočjo Slovenije in Madžarske, delovanjem slovenskih organizacij, pestrim kulturnim dogajanjem se je marsikaj spremenilo na bolje. Kljub temu da je danes motivacija za učenje slovenščine bistveno večja kot kdajkoli prej, prav učenje in znanje jezika povzroča največ težav. Zakaj je tako? Prvotni vzrok bi bilo mogoče iskati v narečju, ki se bistveno razlikuje od drugih slovenskih narečij in zaradi svoje dolgoletne izoliranosti tudi danes težko sprejema besede iz knjižne slovenščine. Prva napaka je bila storjena takrat, ko so po drugi svetovni vojni v porabske šole brez vsakršnega prehoda uvedli pouk knjižnega jezika in s tem sprožili odpor pri starših, ki knjižne slovenščine niso razumeli in svojim otrokom niso mogli pomagati pri učenju jezika. Rezultat te nepremišljene odločitve, ki so jo podpirale tako slovenske kot tudi madžarske šolske oblasti, je, da današnja mladina ob redkih izjemah narečja ne govori več, kvečjemu ga razume (Bajzek 2003; Tivadar 2012). V šoli naučeno knjižno slovenščino doma v družinskem krogu uporabljajo le redki, koristi pa jim, če dobijo službo, kjer znanje slovenščine pomeni prednost. V madžarski ustavi in zakonu o manjšinah je taksativno naštetih 13 manjšin. Raziskovalci pri dobršnem delu manjšin na Madžarskem ugotavljajo precejšnjo stopnjo menjave jezika (Bartha 2009: 143), kar se ne dogaja le številčno šibkim manjšinam. Podoben princip učenja knjižnega (standardnega) jezika je veljal za Slovake, Hrvate in tudi druge na Madžarskem. Vse manjšine na Madžarskem opažajo intenzivno menjavo jezikovnega koda. Druga nepopravljiva krivica se je zgodila, ko so verniki v Porabju po smrti dolgoletnega slovenskega duhovnika Jánoša Kúharja leta 1987 pristali, da njihove župnije prevzame madžarski duhovnik. Od takrat je minilo veliko let in ponižno so sprejeli tudi premestitev dvojezičnega duhovnika, svojega rojaka Ferenc Merklia leta 2010. Danes v teh vaseh ni slovenskega duhovnika, ki bi v cerkvi in pri verouku uporabljal porabsko narečje, in ni več babic, ki bi se s svojimi vnuki dosledno pogovarjale le v slovenskem narečju. Dober poznavalec narodnostnega okolja, madžarski jezikoslovec (!) Sándor Győri-Nagy, je v že omenjeni študiji leta 1987, v času socializma, zapisal:

Za verujočega človeka duhovnikova beseda ni pomembna le zato, ker mu posreduje božjo besedo. Ta beseda je s svojo transcendentalnostjo sorodna z abstraktnimi, »predpojmovnimi« duhovnimi vsebinami verujočega, ki jih je tudi oseba z razvitim jezikovnim čutom le redko zmožna pretvoriti v ustrezne pojmovne oblike [...]. Za narodnosti, ki jim je ogrožen jezik, duhovnikova beseda v najbolj ponotranjeni varianti materinščine povezuje prav te podzavestne vsebine in ta varianta materinščine dobi poseben pomen prav z besedo v materinščini. Na Gornjem Seniku to dvojno funkcijo v popolni meri opravlja žlahtno narečje, ki se sliši v cerkvi. Ta jezik je v individualnem jezikovnem razvoju otrok, ki jih družine socializirajo tudi v maternem jeziku, primeren, da na lokalni ravni, na najvišji stopnji opravlja vlogo ontogenetične jezikovne variante. Te vloge materinščine nam ni treba posebej razlagati, saj tisti, ki v svojem individualnem jezikovnem razvoju doseže, da razume to visoko funkcionalno varianto jezika, bo njegovemu jezikovnemu razvoju bliže tudi slovenski standardni jezik [...] Narodnostne skupine, ki božje besede svoje veroizpovedi ne slišijo iz ust duhovnika, ki govori njihov materin jezik, izgubijo prav to gonilno moč jezika. (Győri-Nagy 1987: 551)

Kaj je mogoče storiti danes, ko ni slovenskega duhovnika, ko mladi ne govorijo več narečja? Porabski Slovenci bi morali nujno začrtati svojo jezikovno politiko, izvajati jezikovno načrtovanje. V to delo bi morali čim prej vključiti raziskovalce, jezikoslovce, poznavalce manjšinskega šolstva, saj je potekel čas eksperimentiranja, sanjanja o dvojezičnem šolstvu brez dvojezičnih učiteljev, primer-nih učbenikov in temeljev znanja slovenskega jezika. Ukrepati bo treba zelo hitro. Mogoče je zdaj več možnosti za spremembe kot kdajkoli prej, zdaj, ko je upravljanje porabskih šol prevzela Državna slovenska samouprava. Vprašanje je samo, če je dovolj volje, idej, znanja, da se ukrene nekaj novega, učinkovitega. Ni več časa za sprenevedanje, razmišljanje o maternem jeziku babic, treba bo priznati, da svojega jezikovnega koda niso zamenjali današnji osnovnošolci, ampak tudi njihovi starši že pred desetletjem. Če je tako, potem dvojezično šolstvo ni upravičeno, potem je treba jezik poučevati kot tuji jezik, zanj pa obstajajo učinkovite sodobne metode, učna snov in pripomočki. Porabskim otrokom je treba zagotoviti priložnost, da se v osmih letih naučijo toliko slovenščine, kot se njihovi vrstniki naučijo drugih tujih jezikov. Ponuja se tudi možnost hkratnega poučevanja knjižnega in neknjižnega (narečnega) jezika (Tivadar 2009: 50), kar pa bo od vseh udeležencev šolstva v Porabju zahtevalo veliko mero zavzetosti, strokovnega znanja, pred uvedbo take oblike pouka pa bi bila vsekakor zaželena raziskava in študija o izvedljivosti projekta. Poskrbeti bo treba tudi za gospo-darski razvoj Porabja, saj mladi še vedno zapuščajo svoj rojstni kraj. Danes, ko že dolgo ni več železne zavese, preti nevarnost, da bo pretirana naravna zaščita pokrajine ovira za gospodarski napredek, razvoj infrastrukture. Če razvoja ne bo, bo konec tudi s slovenstvom, saj danes največja težava ni asimilacija, ampak odseljevanje in iz leta v leto manjša rodnost v porabskih vaseh.

Literatura

- BAJZEK LUKAČ, Marija, 2003: Preteklost in prihodnost slovenščine in slovenistike na Madžarskem. Marko Jesenšek (ur.): *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 237–243.
- BARTHA, Csilla, 2009: Út a többnyelvűség felé? – Nyelvideológiai, attitűdök és nyelvcsere: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek megőrzésében. Anna Borbély, Ildikó Kremmer Vančóné, Helga Hattyár (ur.): *Nyelvideológiai, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 141–157.
- GYÓRI-NAGY, Sándor, 1987: Kétnyelvűség-dinamika Felsőszölnökön. Lajos Arday, Rudolf Joó, Gábor G. Tarján (ur.): *Magyarok és szlovénok*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár. 543–570.
- KNIEZSA, István, 1974: *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KNIEZSA, István, 2000: *Magyarország népei a XI. században*. Budapest: Lucidus Kiadó.
- LUKÁCS, István, 1991: Recepcija madžarske književnosti v Sloveniji v 20. stoletju. *Slavistična revija* 1/1991. 71–83.
- MIHELIC, Marjanca, 1990: K madžarski slovenistiki od Avgusta Pavla dalje. *Slavistična revija* 1/1990. 69–76.
- PÓTH, István, 2001: Katedra za slavistiku i katedra za kroatistiku na budimpeštanskom sveučilištu prije Drugog svjetskog rata. Stjepan Lukač (ur.): *Hrvati u Budimu i Pešti*. Budapest: Hrvatska samouprava Budimpešte. 91–96.
- TIVADAR, Hotimir, 2009: Pomen glasoslovja in pravorečja pri učenju slovenščine (s poudarkom na porabskem primeru). Irena Novak Popov (ur.): *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi. Slovenski slavistični kongres, Monošter, 1.–3. oktober 2009*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 41–51.
- TIVADAR, Hotimir, 2012: Slovanskost, slovenskost med Muro in Rabo v 3. tisočletju s pogledom v preteklost. Petra Stankovska, Maria Wtorkowska, Jozef Pally (ur.): *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Knjižna zbirka Slavica Slovenica). 135–142.
- ULČNIK, Natalija, 2009: *Začetki prekmurskega časopisja*. Maribor: Zora 67.
- VÁRKONYI, Alma, 2012: Pregled dosežkov madžarske slovenistike po letu 1990. *Slavia Centralis* 1/2. 31–43.
- ZELKO, Ivan, 1982: *Prekmurje do leta 1500*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- ZOLTÁN, András, 2005: *Szavak, szőlások, szövegek*. Budapest: Lucidus Kiadó.